

„A Valóság borzalmas volt és megbocsáthatatlan;
de a borzalom és iszonyat mellett mindig volt más is:
emberiesség, szolidaritás.”

/Márai Sándor: Föld, föld!.../

Fehér Tamás Szőnyi zsidósegítők

A helyi zsidóság 1944 májusában történt gettóba zárása és deportálása kapcsán eddig két esetet ismerünk. Az egyik egy apróságnak tűnő dolog, mégis sokat számított akkor, abban a pillanatban. Már a dél-komáromi teherpályaudvaron voltak bevagonyozva a szőnyi zsidók, egyikük enni kért egy ott dolgozó ismerős szőnyi vasutastól. Mivel civilek nem közelíthették meg a vagonokat, ezért a vasutas 10 éves kislányát jól beöltöztetve, egy kenyert a ruhájában elrejtve, küldte oda a vagonhoz. A sikeres akció után apja a lelkére kötötte, hogy erről soha senkinek ne beszéljen. Jól mutatja, hogy ez az intés mennyire belevésődött annak a kislánynak az emlékezetébe, hogy ezt a történetet csak 70 év után merete elmondani először:²⁴³

„1944-ben egy meleg nyári napon egy Pest felé tartó vonat megállt a mai Szabadság út – Petőfi Sándor út kereszteződésében található keresztnél, mert piros lámpát kapott. A szerelvény zsidókat szállított, köztük szőnyieket. Az egyik Steiner fiú felismerte édesanyját, mert jóban voltunk velük és kiabált: Nagy néni, Nagy néni! Vízért kérek, dobálták ki a kulcsaikat. Édesanyám összeszedte őket és futott a kúthoz vi-

zet húzni, mi gyerekek segítettünk neki. Megtöltöttük őket és vittük gyorsan a vonathoz, de mire odaértünk, az továbbindult. Édesanyámat nagyon megrendítette a sok ottmaradt kulacs tele vízzel és engem is felkavar még ennyi idő után is. Akárcsak az, amikor megtudtuk, hogy osztálytársunkat, Krausz Rózsikát is elvitték, az egész osztály megsiratta.”²⁴⁴

Novemberre, amikor a deportálások júliusi leállításuk után újraindultak, az ország minden lakója számára sejtethető volt, hogy a cél nem csupán a zsidók eltávolítása vagy németországi kényszermunkára való felhasználása, hanem a fizikai megsemmisítés.

A nyilas hatalomátvétel után a budapesti zsidóságot gyalogos csoportokban hajtották nyugat fele a Bécs-Budapest országúton. Mivel a község szinte egész területe a főút mentén vagy annak közelében terült el akkoriban, sokan kerültek olyan helyzetbe, hogy akár élelmiszerral, akár a menetből megszökö zsidók ideiglenes befogadásával segíteni tudjanak.

Pokornyai Imre visszaemlékezésében három szőnyi személyt említ, akik élelemmel segítettek a főúton hajtott zsidókat. Ők a háború után az államtól szerény anyagi kárpótlást kaptak.²⁴⁵

²⁴³ Emiatt kérésére nem is közöljük nevét.

²⁴⁴ Eőri Ferencné visszaemlékezése.

²⁴⁵ Interjú Pokornyai Imrével (1922-2010) a szőnyi zsidóságról és az almásfüzitői munkaszolgálatosokról. Készítette: Fehér Tamás 2000 júniusában, KGyM.

- Dávid Imréné sült libát vitt nekik, emiatt őt is beállították a sorba és egy németországi koncentrációs táborba vitték. Ott, miután meggyőződtek róla, hogy nem zsidó, a konyhán dolgoztatták, mivel szakács volt a foglalkozása. A háború után hazakerült Szőnybe, de a történetek nagyon megviselték egész életére.²⁴⁶
- Mészáros Lajosné saját készítésű kenyert adott a menetelőknek, emiatt letartóztatták, a vele szemben lakó Petrovics Jenő amatőr régész közbenjárására engedték szabadon az utolsó pillanatban, már a komáromi pályaudvaron volt egy bevagonírozandó csoportban.²⁴⁷
- A harmadik személynél Pokorny úr nem emlékezett névre. Talán Dorák Mihálynéra gondolt, aki szintén a főúton (ma Szőnyi út) lakott és vizet adott néhány zsidónak, emiatt őrizetbe vették és néhány napig a Csillagerődben tartották fogva majd szabadon engedték.²⁴⁸

Élelemmel mások is segítettek, így például Villám Ferencné szül. Fekete Margit²⁴⁹ vagy Dávid Józsefné szül. Argai Rozália,²⁵⁰ aki gyorsan kifutott a főúton lévő házuk előtti haladókhoz vizet adva nekik. Bár rossz ruhájában könnyen elvegyült köztük, végül csak alig tudta elkerülni, hogy ne állítsák be a tömegbe.

Harcsa Bálintné visszaemlékezésében egy szökött budapesti zsidó mun-

kaszolgálattal jelenik meg, aki szállást kért Kis utcai házukban. Ekkor már a falu szinte minden házában német csapatok voltak beszállásolva, az övékben is, így a ház gazdája is legfeljebb csak „társbérletet” tudtak felajánlani a civilbe öltözött szökevénynek. Úgy látszik, még német katonákkal egy fedél alatt lenni is biztonságosabbnak számított azokban a hetekben, mint tovább bujkálni a szabadban és belebotlani egy igazoltató járőrbe. Mindenesre a befogadták a jövevényt és a német katonákkal került egy helyiségbe, a vendégszobába. Azok az este folyamán mulatozás közben állandóan inzultáltak (pl. lefröcskölték az italukkal), nem ismerve annak származását. A munkaszolgálatos megelégedve a helyzetet átment a háziakhoz, s azok hálósobájában kért és kapott menedéket. A háborút túlélte, s a harcok elmúltával felkereste egykori menedékhelyét, többször is vendégül látta őket fővárosi lakásán, évekig tartották a kapcsolatot.²⁵¹

Márki Györgyné gyermekkorából emlékszik hogy édesapja engedélyével egy éjszaka Felső utcai (ma Petőfi Sándor út 37.) házuk pajtájában aludt egy zsidó szökevény.

Czigler Sándor a mai Petőfi S. út 22. alatti házában udvarán lévő pincében 3-4 zsidót bújtatott. Ők egy téli este, nagy hóban egy szokásos gyalogmenettel értek Szőnybe a grófi majorban lévő pihenőhelyre.²⁵² Nem teljesen világos,

²⁴⁶ Páhoki Kálmánné (szül. Dávid Rozália) visszaemlékezése.

²⁴⁷ Unokája, Nyikus Anna visszaemlékezése.

²⁴⁸ Id. Gyimesi Ferenc visszaemlékezése.

²⁴⁹ Néhai Vizur László közlése.

²⁵⁰ Lánya, Páhoki Kálmánné (szül. Dávid Rozália) visszaemlékezése.

²⁵¹ Harcsa Bálintné (szül. Györke Lidia) közlése keresztlányának, Felpéci Jánosnénak.

²⁵² Budapestről 1944. december 11-én indították útnak az utolsó gyalogmenetet, tehát az eset december első felében történhetett.

hogyan sikerült kikerülniük az őrzés alól, mindenesetre a közelben lakó Czigler úr és felesége fogadta be őket. Másnap a menet továbbindult, a bűjtatott személyek pár napig maradtak a pincében, majd távoztak.²⁵³

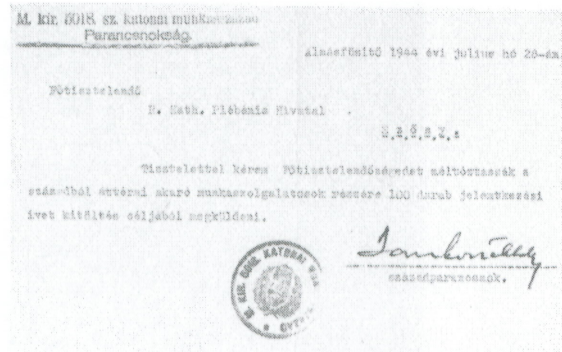
1944 nyarán Szekendy plébános 92 zsidó származású személy számára adott ki igazolást arról, hogy mivel a keresztség felvételét kérték és áttérésük folyamatban van „mint ilyenek, az Anyaszentegyház kebelébe tartozóknak tekintendők.”²⁵⁴

Ezek a személyek a 102/207. kisegítő munkaszolgálatos század tagjaként a környékbeli ipari üzemek (timföldgyár, olajfinomító) építésén dolgoztak.

A fenti csoporton kívül novemberben öt, már megkeresztelt zsidó származású embernek kérelmez pápai oltalomlevelet.²⁵⁵ Voltak egyéni keresztelési ügyek is, egyikük számára Dr. Hász István tábori püspök küldött támogató levelet.²⁵⁶ Összességében a plébános több mint 100 fő mentésében segédkezett.

A Katolikus Leánykör tagjai, Pintér Margit tanítónő vezetésével naponta főtt ételt készítettek és osztottak a grófi majorban az ottani pihenőhelyen tartózkodóknak, az alapanyagokat a faluból gyűjtötték össze.²⁵⁷

A Bélapusztát birtokló Porzsolt család két tagját, Klárát és fiát Pénzes Mária és férje mentették meg. „Mári férje”²⁵⁸

feltehetően Győrből származott. Ott egy elfalazott házrészben alakítottak ki nekik menedékhelyet, Mári férje hetente vitte hátizsákban az élelmet részükre. Ez nem volt veszélytelen, mert akkor több élelmiszer csak jegyre volt kapható. Mári férje csendőr volt, ő az igazoltatási pontokon át tudott jutni. Ők szerencsésen megmenekültek, Klári férje soha nem tért vissza. Klári és fia valamikor a '40-es évek végén kivándoroltak Kanadába. Addig a fiú a nyarakat még Szőnyben Pénzes Mária szerény hajlékában töltötte.”²⁵⁹ A háború végéig Pénzes Mária és vőlegénye „virágnyelven” kommunikáltak, így pl. egyik levélükben írott „az öregeknek nagy szükségük van orvosra” mondat azt jelentette, hogy a rejtegetett személyek veszélyben vannak.²⁶⁰

A bélapusztai uradalom dolgozói hónapokig egy zsidó ikerpárt bűjtat-

²⁵³ Czigler Sándor közlése vejének, az egykori válogatott labdarúgó Szabó Györgynek és id. Gyarmati Józsefnek.

²⁵⁴ 909/1944 számú irat, GyEL. További információk a plébános ezirányú tevékenységéről: Rabi Lenke 2014

²⁵⁵ 991/1944, az irat nincs meg, csak az iktatókönyvben van nyoma.

²⁵⁶ Eredetije a GyEL-ban, a jegyesek naplójának 420. oldalánál, 909/1944-gyel és már hasonló témájú iratokkal együtt.

²⁵⁷ Pintér Margit (1909-1999) unokaöccsével, Pongrácz Csabával készült interjú részletesen a oldalon olvasható.

²⁵⁸ Honfi (Haász) József csendőr őrmesterről van szó, ekkor még csak a vőlegénye volt.

²⁵⁹ BM közlése

²⁶⁰ Pénzes Mária egykori közlése id. Felpéci Jánosnénak.

aszerint az is. korszakról akik a székely r. k. plébánia hivatalában
Tulajdonosok július hó 20-án a r. k. vallásosakról a választásokról jelentkeztek

- 1. Barta Ernő 1903, Klein Regina,
- 2. Bartos Pál 1906 Böhler Zsuzka J.
- 3. Paulus Pál 1913 vezér János
- 4. Bauer József 1925 Takos Lajos
- 5. Benedikt Károly 1926 Klein Margit
- 6. Berger Ervin 1915 Guttmann Katalin
- 7. Braun Dezső 1903 Kruszt Janka
- 8. Deattler Béla 1918 Barkovics Fanni
- 9. Deutsch Jenő 1918 Lichtenstein Ida
- 10. Deattler Jenő 1896 Kismar Károly
- 11. Blument József 1893 Ehrlich Etel
- 12. Brack István 1900 Frits Irma
- 13. Ferenec Pál 1899 Blumfeld Janka
- 14. Davidovich Tamás 1925 Rothschild Klára
- 15. Ehrlich László 1925 Weiss Maria
- 16. Fischer Endre 1895 Steiner Berta
- 17. Fischer Ervin 1925 Alcovits Johanna
- 18. Hétvári Károly 1903 Schaff Janka
- 19. Friedmann Jenő 1898 Breier Károly
- 20. Friesz Gébor 1925 Zelinka Margit
- 21. Füzessy Jenő 1899 Weissmann János
- 22. Gálberg Henrik 1897 Göttinger Fanni
- 23. Grünfeld Árpád 1894 Bergmann Béla
- 24. Heller Mihály 1894 Dostinuck Janka
- 25. Heller Sándor 1895 Deutsch Rosa
- 26. Herzog László 1911 Overleas Franciska
- 27. Hirschfeld György 1925 Hara Jolán
- 28. Hochhauser Sándor 1917 Weidner Sarolta
- 29. Hoffmann Már 1903 Fischer Janka
- 30. Horvák Imre 1910 Csikó Júlia
- 31. Altmann Endre 1925 Berger Margit
- 32. Kaufmann István 1913 Feder Eugénia
- 33. Keller László 1898 Weiss Anna
- 34. Keller Viktor 1894 Waldmann Gizella
- 35. Klein Gyula 1908 Blument Janka
- 36. Klein Jakab János 1908 Hoff Magdolna
- 37. Klein János 1894 Schwarz Sidonia
- 38. Klein Sándor 1901 Weiss Hermin
- 39. Koldos György 1912 Schumann Lajos
- 40. Kóler Lajos 1925 Epstein Ilona
- 41. Kolb Ottó 1903 Horvics Ilona
- 42. Krausz György 1925 Goldberger Janka
- 43. Kravetz Vilmos 1912 Frankl Erzsébet
- 44. László György 1925 Spitz Margit
- 45. Lechner Endre 1919 Gyökér Izabella
- 46. Lindenfeld Artúr 1895 Friedmann Fanni
- 47. Lindenfeld László 1926 Paszternák Margit
- 48. Löwy Pál 1913 Klein Rosa
- 49. Lovag Béla 1903 Liebermann Béla
- 50. Leffovits Ernő 1896 Waldner Maria
- 51. Markovits Sándor 1925 Már Aranka
- 52. Müller Henrik 1913 Sugár Jolán
- 53. Molnár Lajos 1913 László Veronika
- 54. Mészáros Dezső 1924 Deutsch Aranka
- 55. Muszmann Ferenc 1895 Weisler Netti
- 56. Nék Gyula 1913 Ungár Sarolta
- 57. Nollák László 1899 Weissenstein Berta
- 58. Prinsker Miksa 1913 Rosenbergsz Hermina
- 59. Rózsa Géza 1899 Rosenbergsz Mária
- 60. Ráth Dezső 1898 Hermann Berta
- 61. Roth Samu 1894 Klein Regina
- 62. Rosenbergsz József 1903 Weiss Janka
- 63. Salgó György 1926 Löwinger Erzsébet
- 64. Szalczanna Iván 1919 Schmidt Berta
- 65. Singer Gyula 1903 Bergel Berta
- 66. Singer Sándor 1903 Richmann Béla
- 67. Stein Sándor 1899 Weissenbeffer Johanna
- 68. Stiglitz Vilmos 1915 Guttmann József
- 69. Schneider János 1899 Kovács Eleonóra
- 70. Schjafeld Ferenc 1903 Singer Johanna
- 71. Schwarz Dezső 1897 Weiss Karolina
- 72. Schwarz Artúr 1912 Goldberger Ida
- 73. Schwarz György 1912 Klein Ida
- 74. Schwarz Imre 1894 Schwarz Adél
- 75. Schwarz István 1898 Abraham Béla
- 76. Schwarz László 1907 Goldstein Berta
- 77. Schwarz Mihály 1895 Schwarz Sarolta
- 78. Sedntz Tibor 1918 Szussak Laura
- 79. Székely Miklós 1902 Weiss Rozália
- 80. Székely Tamás 1928 Székely Júlia
- 81. Székely Sándor 1926 Székely Júlia
- 82. Székely István 1894 M. Nagy Júlia
- 83. Várkonyi Lajos 1902 Mészáros Anna
- 84. Winterstein Dezső 1905 Breitner Lechner
- 85. Weiss Béla 1895 Aris Sarolta
- 86. Weiss Ervin 1925 Stein Regina
- 87. Weiss Jenő 1903 Grünfeld Rosa
- 88. Weiss József 1902 Singer Regina
- 89. Weiss László 1902 Weiss Anna
- 90. Weiss Sándor 1902 Klein Regina
- 91. Weiss Tódor 1894 Krumpholtz Júlia
- 92. Singer Márton 1925 Schwarz Beate.

1904. évi augusztus 24.
1904. évi augusztus 24.
1904. évi augusztus 24.

Előzetesen, hogy a fent nevezettek 1944 július hó 20-án a r. k. Anyaszentegyház
kebelébe való felvételüket kéri, a tartásukat illetve elkövetésüket folytatás
hoz van az 1944 július hó 20-án a r. k. Anyaszentegyház kebelébe tartásuknak tekintendő

1944. évi augusztus 24.

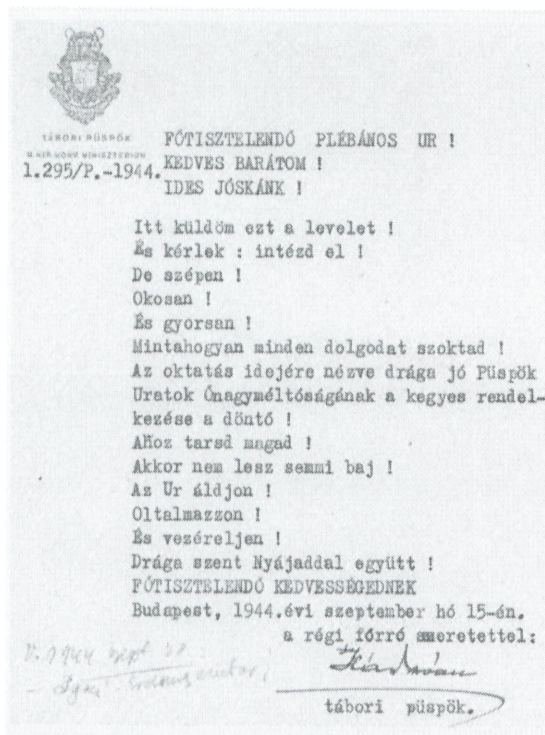
Handwritten signature: István, Pál

tak, akiket Koch Józsefnek és talán Tibornak hívtak. Valószínűleg Körmen környékéről származtak, 18 év körüliek lehetnek a háború végén.

„A kisistálló volt kitakarítva, ott voltak a munkaszolgálatosok. Mikor őket elvitték, a két gyerek ottmaradt Bélapusztán. A tehenek között bújtak el, a pusztán mindenki tudta, de nem szóltak róluk senkinek, élelemmel is segítették őket. 1945 márciusában a nyilasok valahogy elkapták őket, és elvitték magukkal. A zsidó fiúk megkötözött kezét a nyilasok a biciklijük csomagtartójához kötötték, aztán tekertek, a fiúknak meg végig futniuk kellett. Állítólag kivitték őket a Duna partra és a Dunába lőtték.”²⁶¹

Dobi István szőnyi születésű miniszterelnök, majd államfő emlékirataiban olvashatjuk a következő történetet:

„[...] Napok óta menetel Budapest felől az országhatár felé, a bécsi országúton pesti asszonyok és leányok szomorú menete, sok-sok szerencsétlen ember. Őrök kísérik, olykor hajszolják őket, aszerint, hogy az emberekben és a kíséret parancsnokságában mennyi a szív és az emberség, a gonoszság vagy embertelenség. Hosszú a menet, sűrű eső esik, köd szítál – egyik-másik őr elnéző -, őt asszonynak sikerült kilépnie a menetoszlopból házunktól féljobbra egy beépítetlen telken már letakarított kukoricaszár-kúpba bújtak be, oda rejtették el magukat. ... Feleségem lakásunk ablakából nézte a menetet, szeme előtt játszódtott le az asszonyok kétségbeesett szökési kísérlete. A menetoszlop elhaladt, razziafélét nem észlelnek, az egyik nő óvatosan kidugja a fejét a

kukoricaszár közül, tekintete találkozik a feleségemével, aki nem mozdul szobánk ablakából – jól csinálja, hogy nem megy ki, rosszindulatú emberek is lehetnek a közelben, nemcsak önmagának, hanem ezeknek a szerencsétlen, halálfélelemtől remegő asszonyoknak is ártana. ... Bizonyos időbe telik, amíg észreveszik hívó integetését, egyenként befutnak hozzánk, végül itt vannak mind az öten, melegednek, szárítgatják agyonázott ruhájukat. Hármat itt tartott az asszony, kettőt a közelben lakóbátyja lakására, sógornőjéhez vitt át, amikor besötétedett. [...] Kettő közülük sürgősen Pestre megy. Laci jegyet vált nekik a hajnali vonathoz – baj nélkül beszálltak, elutaztak. Hogy megérkeztek-e Pestre és mi lett velük, nem tudom.”²⁶²

²⁶¹ Bilkó Béla visszaemlékezése. Megpróbáltuk beazonosítani azt a Körmen környéki települést, ahonnan az ikerpár származhatott, eddig siker nélkül.

²⁶² Dobi István: Vallomás és történelem. Budapest 1962, II. kötet 300-301.

